

УДК 32:351.862

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-21-17>

Олена Карчевська

ORCID: 0000-0002-8046-5208

Ганна Агафонова

ORCID: 0000-0002-4909-2546

ТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПОЛІЦЕНТРИЧНОСТІ ГЛОБАЛЬНОГО ПОРЯДКУ

У статті здійснено комплексний аналіз сучасних теоретичних концептів міжнародної безпеки в контексті поліцентричної трансформації глобального порядку. Розглянуто основні теоретичні моделі безпекового порядку: світову політію, однополярну, багатополярну, регіонально-однополярну, уніполярну, синергетичну та інституціонально-комплексну з урахуванням змін у структурі міжнародних відносин, посилення ролі недержавних акторів та кризи традиційних міжурядових організацій. Особливу увагу приділено підходам, які виходять за межі державоцентризму та пропонують нові аналітичні рамки для вивчення безпеки у глобалізованому та взаємозалежному світі.

Ключові слова: безпека, глобальний порядок, держава, інституціональна стійкість, національна безпека, національний інтерес, міжнародна безпека, міжнародний порядок, поліцентричність, трансформація.

Вступ. Проєктне моделювання міжнародної безпекової системи набуває особливої актуальності у контексті фундаментальних зрушень у глобальному порядку початку 2020-х років. Деформація усталених норм міжнародного права, неефективність глобальних та регіональних безпекових інститутів і переформатування стратегічних альянсів вимагають переосмислення теоретичних підходів до розуміння сучасних безпекових процесів. Посилення поліцентричності як характеристики сучасного світу викликає зміни в традиційній архітектурі міжнародної безпеки. Ці зміни визначаються розподілом влади між декількома ключовими акторами – Китаєм, США, ЄС, Індією, Ізраїлем, Іраном, РФ, з одного боку, а з іншого – міжнародними організаціями та мінілатеральними партнерствами. Така трансформація впливає на динаміку конфліктів, оновлення інституційних рамок для кооперації та балансування інтересів різних держав. Наростання конкуренції між традиційними та новими центрами сили, що супроводжується підривом глобальної стратегічної стабільності та фрагментацією безпекових режимів, актуалізує потребу ревізії наявних теорій для пошуку актуальних підходів, які, гібридизуючись, посилять готовність сучасної системи до викликів та спрогнозують розвиток в умовах анархічних тенденцій глобального порядку. Отже, дослідження засад теоретичних безпекових наративів дасть змогу розкрити глибинні протиріччя сучасної системи міжнародних відносин та окреслити подальші вектори її еволюції.

Для нашої держави осмислення трансформації міжнародної безпекової архітектури має не лише теоретичне, а й практичне значення в контексті російської військової агресії та глибинних змін у євроатлантичному безпековому просторі. Розуміння діалектики взаємозв'язку між глобальними та регіональними безпековими динаміками дає змогу сформувати підґрунтя для розроблення ефективних стратегій захисту національних інтересів України в умовах

© О. Карчевська, Г. Агафонова, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

поліцентричного світу. Із цього приводу слушною є теза української дослідниці Н. Наталіної: «...це завдання є актуальним для України, яка відшукує сьогодні свою модель політичної суб'єктності як на світовому рівні, так і у внутрішній політиці, ураховуючи виклики збройного конфлікту на території держави та високий рівень турбулентності політичних процесів» [1, с. 87]. Тому теоретичний аналіз безпекових парадигм дасть змогу переосмислити місце та роль України у формуванні нової архітектури безпеки, застосувати інноваційні підходи для обґрунтування інтеграції країни у глобальні та регіональні безпекові структури з урахуванням нових геополітичних викликів.

Колекція наукових позицій, висловлених у наукових доробках вітчизняних та закордонних авторів, є вагомою. Різні аспекти міжнародної, національної, глобальної безпеки аналізує низка авторів, як-от: М. Михайленко, С. Галака, О. Карчевська, О. Головань, Б. Парахонський, М. Капітоненко, В. Константинов, Р. Кривонос, Д. Лук'яненко. Проблеми та перспективи формування міжнародної безпеки в контексті міжнародного права досліджує Т. Ківалова. Розгляду перспектив трансформації міжнародного порядку та безпеки у контексті євроатлантичної інтеграції України присвятили роботи Р. Ботвінов, А. Гірман, Т. Грачевська. У системному вимірі безпеки цінною є секторальна концепція О. Вейвера та Б. Бузана, у якій обґрунтовано необхідність розширення аналізу безпекового поля. Цей підхід поєднує військові, економічні, політичні, соціальні та екологічні виміри, тому дає змогу охопити складність безпеки глобалізованого світу [2]. Також важливий внесок у теорію безпекознавства зробили Д. Гелд, Дж. Розенау, А. Беттлер, Г. Кіссінджер, С. Браун, Б. Броді, А. Волферс, М. Каплан, Д. Кауфман, У. Ліпман, Г. Моргентау та ін.

Відзначаючи широку популярність тем, присвячених різним аспектам міжнародної безпеки, зауважимо, що саме аналізу теоретичного поля трансформації міжнародної безпеки в умовах поліцентричності глобального порядку увага дослідників не була приділена.

Метою статті є аналіз теоретичних підходів до формування міжнародної безпекової архітектури в умовах глобальності й визначення тих перспективних концептів, що здатні забезпечити балансування в умовах нових викликів та загроз.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні дотриманню принципу суверенітету і рівності держав заважає інерція «великодержавної поведінки», яка дедалі чіткіше демонструється окремими державами, що накопичили потенціал для силового повалення попереднього світового порядку. Як слушно зазначають автори статті «Архетипний аналіз сучасного стану міжнародної безпеки України», «...динамічно висхідний спектр нових загроз і викликів вимушено спричинив те, що уряди багатьох країн переглядають традиційні підходи до розв'язання проблем безпеки. Синтез різних факторів впливу на безпеку змушує держави змінювати не тільки свої підходи, а й розробляти нові інструменти їх нейтралізації» [3, с. 2023]. Наслідком цього стає збільшення агресивних, несправедливих воєн та небезпека повернення до моноцентричної (імперської) структури світового порядку. Тому нова архітектура безпеки має бути спрямована на забезпечення адаптивної та гнучкої системи стримування та реагування, яка стане надійним гарантом для цивілізованих держав, котрі спроможні дати відсіч агресивним політичним режимам.

У межах операціоналізації основних категорій під міжнародною безпекою будемо розуміти такий стан міжнародних відносин, за яким створюються умови, необхідні для існування та функціонування держав під час забезпечення їхнього повного суверенітету, політичної та економічної незалежності, можливості відсічі військово-політичному тиску та агресії, їхніх рівноправних відносин з іншими державами [4, с. 133]. А світовий (глобальний) порядок – як відносно стійкий, але обмежений в історичному часі стан міжнародної системи, що характеризується пануванням визнаних більшістю державних і недержавних акторів правил поведінки на міжнародній арені.

Сучасний світ потребує оновлення системи міжнародної безпеки, у якій будуть збережені національна унікальність, політико-економічна раціональність, суверенність та рівність у поєднанні глокального та глобального рівнів, що гарантуватиме національну безпеку.

У політичній науці існує безліч теоретично обґрунтованих варіантів міжнародної безпеки: однополярність, багатополярність, безполярність, однополярність з елементами багатополярності, синергетична або зовсім нова світова система, що стане кардинально іншою... Кожна з них має своїх прибічників та критиків, що породжує дискусії у наукових колах і серед політиків. Їх значущість полягає у тому, що всі вони є теоретичними альтернативами, які або мали місце в історії людства, або тільки формуються, щоб визначити перспективи для подальшого розвитку. Розглянемо сутнісні ознаки найбільш популярних із них.

Теорія світової політиї (Дж. Маєр, Ф. Рамірес, Дж. Томас) є однією з теорій глобалізації. Світова політия – це поява універсальної цінності на основі правил і моделей спільного життя планетарного соціуму. Визначальною ідеєю тут є ідеологія неолібералізму, яка в глобальному суспільстві втілюється як парадигма організації економічного, політичного, ідеологічного життя тощо. Основним інструментом для трансформації у транснаціональне суспільство звичайної «картини світу», яка є взаємодією суверенних держав, мають стати неурядові організації. Вони за нейтралітету національних держав розробляють глобальні (однакові для всіх) правила та процедури. На завершальному етапі, коли ідеологія «глобального суспільства» стає домінантною, зникають національні кордони та відбувається перехід до єдиної світової держави [5, с. 26]. На думку багатьох учених, серед яких М. Каплан і Р. Арон, цьому типу міжнародної безпеки притаманний максимально високий рівень інтеграції та взаємозалежності. Такий безпековий порядок потребує формування та усталення особливого типу міжнародної моралі, основою якої є загальнолюдські соціальні цінності. Основним її завданням є забезпечення спільних інтересів держав і народів, а разом з тим і захист інтересів кожного суспільства й держави незалежно від її могутності та рівня розвитку. На думку авторів цієї теорії, у найскладніших обставинах саме норми моралі спрацюють як регулятори поведінки держав.

Отже, основними постулатами цієї теорії щодо міжнародної безпеки визначимо такі: 1) глобальна інституціоналізація, яка розглядає безпеку не лише як військово-політичну взаємодію держав, а й як складну систему взаємопов'язаних глобальних інституцій та культурних практик; 2) формування глобальних норм та цінностей, які впливають на безпекову політику: принципи прав людини, демократії, мирного врегулювання конфліктів; 3) побудова транснаціональних мереж, основою яких є недержавні актори: неурядові об'єднання, експертні спільноти тощо; 4) культурна конвергенція – формування спільних культурних моделей та інституційних практик у сфері безпеки, що виходять за межі традиційної державоцентричної парадигми; 5) пріоритет м'якої безпеки, а не військової могутності.

Оскільки сьогодні відбувається загострення експансіоністської активності певних країн та посилюється пропаганда силового такого тиску на опонентів, це призводить до формування в їхніх суспільствах культури ворожості до інших народів та режимів. Тому зарано сподіватися на трансформацію ментальності світової спільноти в бік партнерства та культивування спільних пацифістських цінностей.

Інший теоретичний концепт – *багатополярна система міжнародної безпеки* – піддає критиці деякі аспекти теорії світової політиї та глобалізації й нині перебуває на стадії формулювання нових аргументів. Засновуючись на порівнянні потенціалів США та Європи, з одного боку, та зростаючих центрів нової сили (Китай, Індія, країни Азії, Латинської Америки) – з іншого, багатополярність обґрунтовує ймовірність зміни логіки подальших процесів, які визначають глобальну архітектуру сил у планетарному масштабі – у політиці, економіці, енергетиці, демографії, культурі та безпеці. Багатополярний світ становить радикальну

альтернативу однополярності в тому, що утворює декілька незалежних і суверенних центрів прийняття глобальних стратегічних рішень на планетарному рівні.

З погляду реального міжнародного порядку провідні держави здійснюють політику на міжнародній арені виходячи зі своїх прагматичних економічних та політичних інтересів, нав'язують людству такі варіанти розв'язання проблем, що забезпечують їм найбільший прибуток. Наймогутніші держави мають і найбільше прав. Яскравою ілюстрацією цього є склад постійних членів Ради Безпеки ООН. Тому в сучасних умовах багатополарність стає міжнародним порядком «клубного типу», де мир і безпека гарантовані не всім, а «обраним» – найбільш розвинутим державам. Такий сценарій може розглядатися як можливий за умов відновлення інституціональних гарантій об'єктивного рівноправ'я та гарантованої відповідальності за порушення норм міжнародного права [6, с. 121–125].

Однополярна теорія є такою моделлю світового порядку, що має лише один центр сили. Американські вчені Ч. Кеглі та Г. Реймонд відзначають, що однополярна система – це система, у якій одна країна «наділена переважною силою» [7, с. 3]. Тут геополітичним лідером є одна держава, що має величезний потенціал для запобігання формуванню коаліції, спрямованої проти неї. Раніше такою державою були США, а зараз це місце намагається зайняти союз неототалітарних режимів з об'єднаним арсеналом ядерної зброї. Багато аналітиків указують, що тривале панування однополярності викликало низку деструкцій безпекової системи, а саме: 1) геополітичний дисбаланс – концентрація влади з ризиками домінування, асиметричні конфлікти, формування антигегемоністських коаліцій; 2) інституційні деформації – маніпуляції міжнародними нормами, селективне застосування глобальних стандартів, обмеження багатостороннього діалогу; 3) економічні та безпекові виклики – дисбаланс розподілу глобальних ресурсів, примусовість міжнародної взаємодії, придушення інтересів інших акторів міжнародних відносин; 4) культурно-цивілізаційні обмеження – нав'язування уніфікованої моделі світоустрою, ігнорування культурного розмаїття, спрощення механізмів міжнародної комунікації.

Жорстка ієрархія однополярного світу призвела до ситуації, коли неототалітарні опоненти США – Іран, Північна Корея, Китай та Росія та Білорусь сформували інституціоналізовані військово-політичні зв'язки, щоб змінити правила гри та зайняти місце нових гарантів міжнародної безпеки.

Специфічну позицію у теорії міжнародних відносин займає різновид однополярної системи – *теорія «регіональної однополярності»*. У ній виділяють три зони: Північна Америка (лідер – США), Східна Азія (лідери – Китай, Індія, Японія), Європа (лідери – Німеччина і Франція). Військова та економічна міць країн-лідерів є гарантією розвитку доцентрових тенденцій у цих регіонах. Права та обов'язки лідерів, а також залежних держав визначаються на основі консенсусу. При цьому можуть бути використані як методи заохочення, так і методи тиску та покарання.

Критика цієї моделі полягає у тому, що на сучасний світовий розвиток впливають і такі країни, як Іран, Пакистан, Росія, Північна Корея, Бразилія, Саудівська Аравія, Південна Корея, Україна, Аргентина, що значно активізувалися в різних сферах безпекової політики. Наприклад, США в Латинській Америці традиційно розглядалися як однополярна сила в регіоні, але втручання зовнішніх гравців, таких як Китай та Росія, а також активна політика регіональних організацій (Організації американських держав) обмежує односторонню гегемонію США. Подібна ситуація спостерігається і на пострадянському просторі. Росія прагне бути домінантною силою у країнах СНД, але її однополярність підривається інтеграцією України у західні структури, впливом Китаю у Центральній Азії та втручанням ЄС й Туреччини на Кавказі.

Саме тому, на нашу думку, основними вадами цієї теорії є ігнорування внутрішньорегіональної динаміки та множинності акторів. У сучасному світі глобалізації навіть найбільш впливова регіональна держава стикається з конкуренцією з боку інших держав, транснаціональних

корпорацій, міжнародних організацій і неурядових об'єктів. Окрім цього, формування альянсів та коаліцій часто порушує монополію впливу одного гравця. Отже, цей підхід недостатньо враховує роль зовнішніх сил та глобальних акторів, які можуть суттєво впливати на регіональний розклад сил. Утручання наддержав, економічні зв'язки та військова присутність зовнішніх акторів здатні балансувати або навіть підривати регіональну однополярність. Тому регіональні системи зазвичай є набагато більш багатовимірними й динамічними, ніж це передбачає регіональна однополярність, що ставить під сумнів її релевантність у сучасних умовах.

Для усунення подібних критичних зауважень у науці з'явилися теорії, які аргументують з'єднання однополярності з багатополярністю (Дж. Най, С. Гантінгтон, Ч. Капчан). Такий тип світового порядку називають *єдино-багатополярним*, або *уніполярним*. У такій системі глобальний розподіл сил має чотири рівні: 1) єдина наддержава; 2) найважливіші регіональні держави, кожна з яких відіграє пануючу роль у своєму регіоні; 3) група країн, яких можна назвати другорядними регіональними лідерами. До них належать: Велика Британія відносно Німеччини та Франції; Україна відносно Росії; Японія, В'єтнам та Південна Корея відносно Китаю; Пакистан відносно Індії; Австралія відносно Індонезії; Саудівська Аравія відносно Ірану; Єгипет відносно Ізраїлю; Аргентина відносно Бразилії; 4) це країни, які не увійшли до перших трьох груп.

Російський ідеолог війни проти України О. Дугін вважає глобальну уніполярність штучною, що призводить до культурної, політичної та економічної уніфікації до західної, насамперед американської, моделі. Він наголошує на протидії «глобалізованій уніфікації» Заходу й апелює до побудови нової світової системи, де Росія повинна стати одним із регіональних полюсів, що балансуватиме вплив США та Заходу. Модель спротиву, яку демонструє наш агресор, свідчить про бажання Росії підірвати лідерство США та енергетично узалежнити ЄС задля посилення свого впливу на глобальні процеси. Агресор намагається просунутися в топ світових лідерів, прикриваючись боротьбою за право на регіональне лідерство.

Проте переважна більшість провідних країн світу зацікавлена в розширенні багатополярної системи, тому стабільність такого гібридного варіанту безпеки значною мірою залежить від рівноваги між цими головними конфліктними групами. Варто зазначити, що така рівновага за своєю природою є нестабільною, і марно сподіватися, що її можна втримати.

У науці існують приклади більш сучасних підходів, які є моделями інституціональної теорії безпеки. Кембриджська професорка Метте Ейлstrup-Сангіовані [8] провела цікаве дослідження, у якому зауважила, що зміни світового порядку розпочинаються з трансформації статусу, ролі та функцій міжнародних урядових організацій (МУО). Такий підхід є нетиповим, оскільки в теорії міжнародних відносин переважає позиція, що саме міждержавні структури мають високий ступінь «стійкості» та утримують архітектуру міжнародної безпеки. Однак реальність є інакшою. Учена доводить, що всупереч поширеним теоретичним очікуванням, починаючи з 1815 р. і дотепер, показник загальної «смертності» серед МУО є високим. Сучасні держави віддають перевагу створенню нових МУО, а не вкладають зусилля у реформування попередніх структур. Ця теза окреслює перспективу пошуку оптимальної моделі реабілітації ООН. Також учена помітила, що наявність великого та неоднорідного членства збільшує життєздатність таких організацій. Проте в більшості з них цей показник нині є невітшним. Отже, нові інституційні підходи вказують на необхідність пошуку механізмів «інституційної стійкості» як компонента міжнародної безпеки в поліцентричному світі.

Пізніше у співавторстві з Олівером Вестервінтером учені запропонували більш об'ємну теоретичну позицію, яку варто інтегрувати для пошуку оптимальної моделі міжнародної безпеки [9]. Вони спробували відійти від використання «вузьких теорій» і «режимних комплексів», які традиційно зосереджуються на міждержавних інституціях та фіксованій неієрархічності. На їхню думку, постулати «вузьких концепцій» обмежують аналіз глобального порядку,

ігноруючи або недооцінюючи важливі виміри проблеми. Їхньою слабкістю є: 1) зосередженість на державах та формальних міжурядових інституціях як на основних акторах. Тому важливо включати до кола акторів недержавні організації, транснаціональні корпорації, приватні ініціативи та неформальні інституції; 2) упередженість щодо тяжіння до сталості та впорядкованості міжнародної взаємодії. Учені стверджують, що формальна чи неформальна ієрархія та характер відносин (співпраця чи конкуренція) насправді є змінними характеристиками, які можуть відрізнятися в різних комплексах порядків та в часі. Отже, вузькі концепції, фіксуючи ці характеристики як конститутивні ознаки, обмежують вивчення варіативності та динаміки в реальних умовах глобальності; 3) фокус на діадичні моделі – зацикленість на вимірі інтеракцій переважно між двома агентами і виключення з поля зору мережевих взаємодій у системах, що складаються з трьох і більше інституцій/акторів.

Разом із тим дослідниками запропоновано тривимірну структуру вивчення безпекових реалій глобальності. Перший вимір представлено масштабом (кількістю акторів), різноманітністю (їх гетерогенність) та щільністю взаємозв'язків. Другий – механізмами впорядкування відносин у глобальній системі: ієрархією (вертикальна диференціація), функціональною диференціацією (горизонтальна спеціалізація) та управлінням складністю (свідоме впорядкування). Третій – вимірюється впливом глобальної політики на різні регіони та тим, як локальні контексти формують глобальні рішення. Ці виміри та механізми впливають на аналіз перспектив співпраці, на здатність розв'язувати проблеми та розподіляти владу в рамках глобальної безпекової архітектури. Отже, безпековому стану в умовах глобальності притаманні динаміка, взаємозалежність та гнучкість адаптаційних механізмів кожного агента.

Запропонований підхід яскраво демонструє, що ефективне глобальне врядування безпосередньо пов'язане з його опорами – міжнародною системою безпеки, яка представлена комплексом інститутів та структур, і світовим порядком – амбіціями акторів та їхнім реальним потенціалом дії або протидії. Так, зростання кількості та різноманітності акторів не лише держав, а й міжнародних організацій, неурядових організацій, транснаціональних корпорацій, приватних військових компаній та інституцій, які беруть участь у глобальній взаємодії, змінює традиційну державно-центристську картину міжнародної безпеки. Це створює як нові можливості для співпраці, наприклад спільні зусилля проти транснаціональної злочинності чи тероризму, так і нові виклики – координація дій між різними акторами з різними інтересами та повноваженнями. Означений підхід допомагає виявляти кореляційні зв'язки, наприклад як інститути, що займаються зміною клімату, пов'язані з міграційними структурами, а ті – з продовольчою безпекою, і як вони разом можуть стабілізувати безпеку в певних регіонах.

Пошук у науці оптимальних теоретичних моделей упорядкування поліцентричного простору продовжується з метою забезпечення ефективного реагування міжнародної системи на загрози. Вони множаться через руйнацію попередньої ієрархії та слабку функціональну диференціацію між структурами, що зайняті різними аспектами безпеки. Це призводить до дублювання зусиль, конфліктів повноважень або «білих плям» у реагуванні на кризи.

У цьому контексті проаналізуємо ще одну сучасну теорію – синергетичну, яку розробляли Г. Хакен, І. Пригожин тощо. Сучасний світопорядок постає тут як динамічна нелінійна нерівноважна система, що характеризується взаємодією порядку та хаосу. Розвиток відбувається через чергування тривалих періодів стабільності безпекової системи з короткими фазами хаотичної поведінки. Безпекова система самостійно визначає напрям переходу до наступного стабільного стану залежно від незначних коливань або випадкових відхилень у критичних моментах вибору, коли опиняється на роздоріжжі між різними шляхами розвитку [10]. Як зазначає Л. Чекаленко, нівелювання попередньої системи безпеки призвело до некерованого хаосу, до руйнації людських життів, економічного потенціалу, до катастрофи цивілізацій. На порядок денний вийшов російський чинник впливу, який розпочав новий виток переділу світу

[11]. Росія скористалася ситуацією послаблення європейського чинника безпеки, глибокою залежністю європейської інтеграції від сировинних російських ресурсів, а також поступовим відстороненням американського чинника від європейських процесів [12, с. 144–145]. Це стало можливим, бо система балансувала «на межі хаосу», коли незначні коливання спричинили фазовий перехід і перевели систему в інший стан функціонування. Отже, формування сучасного міжнародного порядку відбувається як діалектичний процес взаємодії тенденцій збереження наступальності й радикального оновлення в найбільш історичних рисах.

На нашу думку, синергетичний підхід має ключове значення для аналізу міжнародної безпеки в поліцентричному світі. Саме він дає змогу аналізувати міжнародну систему як складну нелінійну структуру з множинними центрами впливу; допомагає вченим виявляти критичні періоди, коли система найбільш чутлива до змін і може змінити траєкторію розвитку; пропонує експериментальні моделі управління нестабільністю, використовуючи конструктивний потенціал хаосу для формування нового порядку; розглядає безпеку як динамічний, самопідтримуваний процес, а не статичний стан. А також переосмислює міжнародні конфлікти як необхідні елементи трансформації системи до більш стійких форм і долає обмеження лінійного мислення в аналізі складних взаємозалежностей міжнародної безпеки.

В умовах зовнішньої агресії проти України ці дискусії виходять далеко за межі теоретичних розробок і зумовлені необхідністю збереження незалежної Української держави, забезпечення національних інтересів та важливістю розв'язання конкретних завдань як її зовнішньої, так і внутрішньої політики [13, с. 56].

Висновки. В умовах зростання фрагментації, геополітичної конкуренції та нестабільності жодна з традиційних моделей не здатна самотійно забезпечити ефективну архітектуру безпеки. Натомість зростає значущість гібридних теоретичних підходів, які поєднують інституціональну гнучкість, культурну адаптивність, етичну нормативність і технологічну інноваційність.

Україна як держава, що зазнала збройної агресії та одночасно прагне інтегруватися до європейських безпекових структур, потребує не лише емпіричного аналізу, а й глибокого теоретичного осмислення свого місця в новій архітектурі глобальної безпеки. У цьому контексті синергетичний та інституціонально-комплексний підходи виявляються найбільш продуктивними для формування адаптивних механізмів реагування, захисту національних інтересів, розвитку регіональної співпраці та забезпечення сталого миру.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що: міжнародна безпека дедалі більше залежатиме від взаємодії міждержавних і недержавних акторів; традиційні безпекові моделі потребуватимуть перегляду або доповнення заради ефективного реагування на багатовимірні загрози; умовами побудови справедливої безпекової системи мають стати довіра громадян, інклюзивність та моральна легітимність її інституцій; для України критично важливо інтегрувати теоретичні знання у процес формування власної безпекової стратегії, орієнтованої на багатосторонню співпрацю та стійкість.

Таким чином, подальші дослідження мають зосередитися на розробленні адаптивних, трансдисциплінарних моделей глобального порядку, які дають змогу балансувати між стабільністю та динамікою, свободою та безпекою, універсальністю та локальною специфікою.

Література:

1. Наталіна Н.О. Формування нового світопорядку як об'єкт політологічного дослідження. *Політичне життя*. 2022. № 1. С. 87–81.
2. Buzan B., Weaver O. and Jaap de W. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, CO: Lynne Rienner, 1998. 239 p.
3. Яремко І., Мазур Ю., Карковська В., Лукашевська У. Архетипний аналіз сучасного стану міжнародної безпеки України. *Траєкторія науки*. 2020. Вип. 6. № 10. С. 2023–2031.

4. Загола Т.М. Теоретичні підходи до дослідження співвідношення понять «міжнародна безпека», «колективна безпека» та «глобальна безпека». *Вісник ХНТУ*. 2022. № 4(83). URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/19/18
5. Дейнека Т.А. Моноцентричність і поліцентричність як сучасні вияви суперечностей інституціонального опосередкування розвитку світової економіки. *Бізнес Інформ*. 2016. № 12. С. 24–29.
6. Карчевська О. Варіанти міжнародного порядку в умовах трансформації структури сучасного світу. *Збірка матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції науковців, викладачів та аспірантів*, м. Сєвєродонецьк, 24–25 травня 2019 р. Сєвєродонецьк : СХУ ім. В. Даля, 2019. С. 120–126.
7. Kegley C., Raymond G. A Multipolar Peace? Great Powers Politics in the 21st Century. N.Y.: St. Martin's Press, 1994. 320 p.
8. Eilstrup-Sangiovanni Mette. Death of international organizations. The organizational ecology of intergovernmental organizations, 1815–2015. *The Review of International Organizations*. 2020. Vol. 15(2). P. 339–370.
9. Eilstrup-Sangiovanni M., & Westerwinter O. The global governance complexity cube: Varieties of institutional complexity in global governance. *The Review of International Organizations*. 2022. № 17(2). P. 233–262.
10. Anthony McGrew, David Goldblatt, David Held, Jonathan Perraton. Global Transformations: Politics, Economics and Culture. New York: John Wiley and Sons Ltd. 1999. 544 p.
11. Чекаленко Л. Європа. Безпека. Україна. Дипломатія. URL: http://lyudmilache.at.ua/blog/evropa_bezpeka_ukrajina_diplomatija/2014-11-29-12
12. Максимець В.Є. Парадигма європейської безпеки у вимірах встановлення нової системи «Баланс сил» у Центрально-Східній Європі. *Прикарпатський вісник НТШ*. 2017. № 5–6(41–42). С. 137–147.
13. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Альтернативні моделі міжнародного порядку. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2017. Вип. 1–2(33–34). С. 54–57.

References:

1. Natalina, N.O. (2022). Formuvannia novoho svitoporiadku yak ob'ekt politolohichnoho doslidzhennia. [Formation of a new world order as an object of political science research.]. *Politychne zhyttia*. № 1. S. 87–81. [in Ukrainian].
2. Buzan, B., Weaver, O. and Jaap de, W. (1998) Security: A New Framework for Analysis. Boulder, CO: Lynne Rienner. 239 p.
3. Yaremko, I., Mazur, Yu., Karkovska, V., Lukashevskaya, U. (2020). Arkhetypnyi analiz suchasnoho stanu mizhnarodnoi bezpeky Ukrainy. [Archetypal analysis of the current state of international security of Ukraine.]. *Traiektoriia nauky*. Vyp. 6. № 10. S. 2023–2031. [in Ukrainian].
4. Zahola, T.M. (2022). Teoretychni pidkhody do doslidzhennia spivvidnoshennia poniat «mizhnarodna bezpeka», «kolektyvna bezpeka» ta «hlobalna bezpeka». [Theoretical approaches to studying the relationship between the concepts of «international security», «collective security» and «global security»]. *VISNYK KhNTU*. № 4(83). Retrieved from: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/19/18. [in Ukrainian].
5. Deineka, T.A. (2016). Monotsentrychnist i politsentrychnist yak suchasni vyavy superechnosti instytutsionalnoho oposeredkuvannia rozvytku svitovoi ekonomiky. [Monocentricity and polycentricity as modern manifestations of contradictions in institutional mediation of the development of the world economy.]. *Biznes inform*. № 12. S. 24–29. [in Ukrainian].
6. Karchevska, O. (2019). Varianty mizhnarodnoho poriadku v umovakh transformatsii struktury suchasnoho svitu. [Variants of the international order in the conditions of transformation of the structure of the modern world.]. *Zbirka materialiv III Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii naukovtsiv, vykladachiv ta aspirantiv*; m. Sievierodonetsk, 24–25 travnia 2019 r. Sievierodonetsk: SNU im. V. Dalia. S. 120–126. [in Ukrainian].
7. Kegley, C., Raymond, G. (1994). A Multipolar Peace? Great Powers Politics in the 21st Century. N.Y.: St. Martin's Press. 320 p.
8. Eilstrup-Sangiovanni Mette. (2020). Death of international organizations. The organizational ecology of intergovernmental organizations, 1815–2015. *The Review of International Organizations*. Vol. 15 (2). P. 339–370.

9. Eilstrup-Sangiovanni, M., & Westerwinter, O. (2022). The global governance complexity cube: Varieties of institutional complexity in global governance. *The Review of International Organizations*. № 17 (2). С. 233–262.
10. Anthony, McGrew, David, Goldblatt, David, Held, Jonathan, Perraton. (1999). *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. New York: John Wiley and Sons Ltd. 544 p.
11. Chekalenko, L. (2014). Yevropa. Bezpeka. Ukraina. Dyplomatiiia. [Europe. Security. Ukraine. Diplomacy.]. Retrieved from: http://lyudmilache.at.ua/blog/evropa_bezpeka_ukrajina_diplomatija/2014-11-29-12. [in Ukrainian].
12. Maksymets, V.Ie. (2017). Paradyhma yevropeiskoi bezpeky u vymirakh vstanovlennia novoi systemy «Balansu Syl» u Tsentralno-Skhidnii Yevropi. [The paradigm of European security in the dimensions of establishing a new system of «Balance of Power» in Central and Eastern Europe]. *Prykarpatskyi visnyk NTSh*. № 5–6 (41–42). С. 137–147. [in Ukrainian].
13. Koppel, O.A., Parkhomchuk, O.S. (2017). Alternatyvni modeli mizhnarodnoho poriadku. [Alternative models of international order]. *Visnyk NTUU «KPI» Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*. Vypusk 1, 2 (33–34). С. 54–57. [in Ukrainian].

Olena Karchevska, Hanna Ahafonova. Theoretical dimension of international security transformation in the context of polycentricity of the global order

The article provides a comprehensive analysis of contemporary theoretical concepts of international security in the context of the polycentric transformation of the global order. The main theoretical models of the security order – world polity, unipolar, multipolar, regional-unipolar, unipolar, synergistic, and institutional-complex – are considered, taking into account changes in the structure of international relations, the strengthening of the role of non-state actors, and the crisis of traditional intergovernmental organizations. Particular attention is paid to approaches that go beyond state-centrism and offer new analytical frameworks for studying security in a globalized and interdependent world.

Key words: security, global order, state, institutional stability, national security, national interest, international security, international order, polycentricity, transformation.

Відомості про авторів:

Карчевська Олена – кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових та суспільно-політичних дисциплін,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля.

Агафонова Ганна – кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових та суспільно-політичних дисциплін,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля.

Надійшла 04.08.2025
Прийнята 21.08.2025
Опублікована 30.10.2025